

АНОТАЦІЯ

Волощук Тетяна Ростиславівна. Вербалізація концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі. Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035. Філологія. Спеціалізація 035.043 Філологія. Германські мови і літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано-Франківськ, 2025.

Дипломна робота присвячена комплексному дослідженню вербалізації концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі, а саме виявленню специфіки мовного вираження та функціонування цього концепту. В даній роботі розглядаються теоретичні засади когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та дискурс-аналізу, зокрема поняття концепту, його структура, функції та механізми репрезентації у політичному мовленні. Особлива увага приділяється аналізу мовних засобів і стратегій. Дослідження ґрунтується на матеріалі виступів німецьких політиків та аналітичних публікацій провідних ЗМІ (Tagesschau, Die Zeit, Der Spiegel тощо). У результаті аналізу встановлено, що концепт TOLERANZ має багатовимірну лінгвокогнітивну природу й відіграє суттєву роль у формуванні сучасного суспільного дискурсу. Отримані результати можуть бути використані в курсах когнітивної лінгвістики, лексикології, дискурс-аналізу, соціолінгвістики, міжкультурної комунікації, а також у галузях політології, медіакомунікації та прикладної лінгвістики. Робота сприяє глибшому розумінню функціонування концепту та механізмів його мовної інтерпретації в сучасному німецькому політичному дискурсі.

Ключові слова: концепт, TOLERANZ, політичний дискурс, мовна репрезентація, прагматичні функції, риторичні стратегії.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Masterarbeit ist einer umfassenden Untersuchung der Verbalisierung des Konzepts TOLERANZ im gegenwärtigen deutschen politischen Diskurs gewidmet. Ziel der Arbeit ist es, die Spezifik der sprachlichen Darstellung und der funktionalen Umsetzung dieses Konzepts zu ermitteln. Die theoretischen Grundlagen der kognitiven Linguistik, der Linguokulturologie und der Diskursanalyse werden berücksichtigt, insbesondere die Begriffe des Konzepts, seine Struktur, Funktionen und die Mechanismen seiner Repräsentation im politischen Sprachgebrauch. Besonderes Augenmerk gilt der Analyse sprachlicher Mittel und Strategien, die zur Aktualisierung des Konzepts TOLERANZ beitragen. Das Untersuchungskorpus umfasst Reden deutscher Politiker sowie analytische Beiträge führender Medien (Tagesschau, Die Zeit, Der Spiegel u. a.). Die Analyse ergab, dass das Konzept TOLERANZ eine vielschichtige linguokognitive Struktur besitzt und eine bedeutende Rolle in der Gestaltung des modernen gesellschaftlichen Diskurses spielt. Die gewonnenen Ergebnisse können in Lehrveranstaltungen zur kognitiven Linguistik, Lexikologie, Diskursanalyse, Soziolinguistik, interkulturellen Kommunikation sowie in politikwissenschaftlichen und medienlinguistischen Studien eingesetzt werden. Die Arbeit trägt zu einem vertieften Verständnis der Funktionsweise des Konzepts und der Mechanismen seiner sprachlichen Interpretation im aktuellen deutschen politischen Diskurs bei.

Schlüsselwörter: Konzept, TOLERANZ, politischer Diskurs, sprachliche Repräsentation, pragmatische Funktionen, rhetorische Strategien.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОНЦЕПТУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.	
КОНЦЕПТ "TOLERANZ" ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ	10
1.1 Поняття концепту у сучасній лінгвістиці.....	10
1.2 Підходи до дослідження концептів у лінгвістиці.....	20
1.3 Лінгвокогнітивні особливості концепту "TOLERANZ" у сучасній німецькій мові.....	27
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ	
«TOLERANZ» У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ	
ДИСКУРСІ.....	32
2.1 Семантичне поле та ядерна зона концепту «TOLERANZ» у політичному дискурсі.....	32
2.2 Лексичні особливості відображення концепту «TOLERANZ» у німецькому політичному дискурсі.....	44
2.3 Стилiстичні засоби репрезентації концепту "TOLERANZ" у мові політичних промов.....	54
2.4 Метафоричні репрезентації концепту «TOLERANZ» у сучасному німецькому політичному дискурсі.....	61
Висновки до розділу 2	74
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ	
КОНЦЕПТУ «TOLERANZ» У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ	
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	76
3.1 Специфіка функціонування концепту "TOLERANZ" у контексті сучасного політичного дискурсу.....	76
3.2 Лінгвопрагматичні особливості репрезентації концепту "TOLERANZ" у мові політичних промов.....	85

3.3 Маніпулятивний потенціал та стратегії концепту „TOLERANZ“ у сучасному політичному дискурсі.....	93
Висновки до розділу 3	98
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105

ВСТУП

Концепт TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі є важливим маркером ціннісних орієнтирів суспільства, адже він відображає сприйняття та трактування ключових ідей рівності, поваги до різноманіття та дотримання прав людини. В умовах сучасних викликів, таких як зростання популізму, поширення дезінформації та загострення соціальних конфліктів, толерантність постає не лише як моральний принцип, але й як політична необхідність.

Актуальність дослідження визначається тим, що політичний дискурс, як один із найпотужніших механізмів впливу на суспільну свідомість, активно використовує концепт TOLERANZ для легітимації рішень, формування наративів та вирішення конфліктних ситуацій. Тема є актуальною через зростання політичної поляризації та багатокультурність сучасної Німеччини, де поняття толерантності активно використовується в політичних дебатах. Вербалізація концепту TOLERANZ впливає на суспільну свідомість, формуючи ставлення до різних соціальних груп і виявляючи наявні стереотипи чи конфлікти. Аналіз цього концепту також допомагає зрозуміти, як політичні сили реагують на актуальні соціальні проблеми та сприяє розвитку демократичних цінностей. Тож, дана тема є актуальною, оскільки вона не лише відображає сучасні виклики, але й має потенціал для впливу на суспільні процеси, формуючи майбутнє політичного і соціального ландшафту Німеччини.

Дослідження вербалізації концепту TOLERANZ у німецькому політичному дискурсі дає змогу:

- виявити, як саме концепт трансформується в умовах конкретної політичної ситуації;
- зрозуміти, як політики використовують цей концепт для підтримки своїх ідей та формування суспільних настроїв;
- аналізувати, які мовні стратегії та засоби є найпоширенішими у репрезентації толерантності.

Це дозволяє не лише поглибити розуміння процесів вербалізації концептів у політичній сфері, а й сприяє розвитку практичних рекомендацій щодо ефективної комунікації на основі демократичних цінностей у багатокультурному середовищі.

Об'єкт дослідження: концепт TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі.

Предмет дослідження: мовні засоби, які використовуються для вербалізації концепту TOLERANZ, та їх функціональні особливості в політичних текстах.

Мета дослідження: виявити особливості вербалізації концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі, дослідити специфіку його мовного вираження та функціонування.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання дослідження:**

- охарактеризувати підходи до вивчення концептів у сучасній лінгвістиці;
- з'ясувати структуру та лінгвокогнітивні особливості концепту TOLERANZ;
- дослідити семантичне поле та ключові елементи ядерної зони концепту;
- проаналізувати мовні та стилістичні засоби репрезентації концепту у політичних текстах;
- визначити прагматичні функції та маніпулятивний потенціал концепту TOLERANZ;

Методи дослідження включають описовий метод, дискурсивний аналіз, елементи когнітивного аналізу, метод семантичного поля, лінгвостилістичний аналіз, а також процедури інтерпретації контекстуальних значень і корпусні методи для роботи з текстами німецького політичного дискурсу.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні уявлень про структуру та природу концепту TOLERANZ, розширенні знань про механізми формування концептів у політичному дискурсі та уточненні ролі метафоризації, когнітивних схем та риторичних стратегій у дискурсивному моделюванні суспільних цінностей.

Практичне значення дослідження виявляється у можливості використання його результатів у викладанні лексикології, стилістики, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, а також у розробленні навчальних матеріалів та алгоритмів ефективної політичної комунікації на основі демократичних цінностей.

Апробація роботи. Результати дослідження були апробовані на X Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації» (ELLIC-2025) у вигляді тез доповіді «Семантичне структурування концепту TOLERANZ» (Івано-Франківськ, 2025).

Матеріали магістерського дослідження також були представлені на звітній науковій конференції студентів університету за 2025 рік та подані до публікації у збірнику «Еврика-XXVI» у формі тез «Еволюція та лінгвокультурні особливості концепту TOLERANZ» (Івано-Франківськ, 2025).

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. У вступі окреслено актуальність дослідження, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет та методи роботи.

Перший розділ містить теоретичні засади дослідження: розглядається поняття концепту в сучасній лінгвістиці, окреслено основні підходи до його вивчення та описано ключові характеристики концепту TOLERANZ як лінгвокультурного феномена.

Другий розділ присвячений аналізу мовних засобів репрезентації концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі. Основну увагу приділено семантичним, лексичним, стилістичним та метафоричним особливостям вербалізації концепту на матеріалі політичних промов, публікацій та медійних текстів.

Третій розділ зосереджується на лінгвопрагматичному вимірі репрезентації концепту. У ньому простежено специфіку функціонування концепту в політичній комунікації, прагматичні стратегії його використання та маніпулятивний потенціал у процесі формування суспільних оцінок і політичних

рішень. У загальних висновках узагальнено результати дослідження та окреслено перспективи подальших розвідок.

За обсягом робота складається зі 142 сторінок, з яких 90 сторінок становить основна частина. Список використаних джерел містить 175 найменувань, серед яких 40 теоретичних праць і значний обсяг, а саме 135 джерел емпіричного матеріалу за 2022-2025 роки : політичні виступи, аналітичні статті, корпусні дані та медійні тексти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дана магістерська робота є комплексним дослідженням особливостей вербалізації концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі та спрямована на виявлення його мовних, семантичних і прагматичних характеристик у політичній комунікації 2022–2025 років. Політична комунікація сьогодні є одним із найвпливовіших механізмів формування суспільної думки, а концепт толерантності дедалі частіше використовується політичними акторами для обґрунтування політичних рішень, підтримки демократичних наративів, регулювання соціальної поведінки та легітимації стратегічних дій держави. У цьому контексті толерантність постає не лише моральною категорією, але й інструментом впливу на масову свідомість, що визначає її дослідницьку значущість. У роботі послідовно реалізовано поставлену мету та виконано всі визначені завдання, що дозволило сформуванню цілісного уявлення про структуру, зміст і функціонування концепту толерантності в політичному мовленні.

На основі аналізу сучасних теоретичних підходів до вивчення концептів з'ясовано, що концепт TOLERANZ постає як багатовимірною ментальна одиниця, у якій поєднуються знання, культурні цінності, соціальні установки та мовні репрезентації. Розгляд наукових концепцій різних дослідників дозволив визначити концепт як складне когнітивно-семантичне утворення, що має ядро, периферію, структурні зв'язки та культурно-специфічні ознаки. Це створило методологічну основу для подальшого дослідження концепту TOLERANZ.

Було з'ясовано, що концепт TOLERANZ посідає важливе місце в німецькій мовній картині світу, оскільки відображає ключові для сучасного суспільства уявлення про свободу, права людини, взаємне визнання та суспільний порядок. Установлено, що його структура включає як універсальні гуманістичні цінності (повагу, прийняття, рівноправність), так і національно зумовлені елементи, пов'язані з історичним досвідом Німеччини, європейськими демократичними традиціями та актуальними суспільно-політичними викликами (міграція, мультикультуралізм, безпека, соціальна згуртованість). Така багатовимірність

забезпечує динамічний характер концепту, що реагує на зміни суспільних настроїв і політичної риторики.

У ході дослідження особлива увага була приділена семантичному полю концепту TOLERANZ у сучасному політичному дискурсі. Виявлено, що його ядерна зона складається із значень, пов'язаних із прийняттям іншості, рівністю, взаємоповагою, демократичними нормами та свободою висловлення поглядів. Периферійні елементи концепту мають більш варіативний та контекстуально зумовлений характер. Периферійні елементи охоплюють лексеми, що стосуються сучасних соціальних явищ — різноманітності, міграції, інтеграції, прав меншин, свободи висловлювання, відкритості — тобто тих сфер, де питання толерантності постає особливо гостро. У політичному дискурсі ці елементи поєднуються з концептом TOLERANZ, створюючи розгалужену систему значень, яка відображає соціальні очікування та політичні виклики сучасної Німеччини. У такому контексті толерантність виступає нормативним орієнтиром, що визначає бажані моделі поведінки та демократичного співіснування. Семантичне поле концепту виявилось поліструктурним, з чітким поділом на позитивно, нейтрально та негативно марковані контексти, що відображає складний характер політичних дебатів.

На основі лексичного й стилістичного аналізу встановлено, що вербалізація концепту здійснюється через широкий спектр мовних одиниць — іменників, прикметників, дієслів, дериватів і композитів, які конкретизують сферу дії, ступінь або якість толерантності. Встановлено, що ці лексичні одиниці активно функціонують у текстах виступів політиків, медійних публікаціях і коментарях експертів, створюючи когнітивно та емоційно забарвлені образи.

У межах роботи виявлено вагому роль метафоричних моделей у репрезентації концепту TOLERANZ. Метафори виконують не лише образотворчу, а й прагматичну функцію, оскільки вони структурують сприйняття соціальних явищ, впливають на громадську думку, формують політичні наративи та сприяють легітимації конкретних рішень. Метафоризація дозволяє політичним акторам виділяти оцінні компоненти значення, створювати ефект моральної очевидності та підсилювати емоційний вплив на адресата.

Проведений лінгвопрагматичний аналіз дав змогу встановити, що концепт TOLERANZ виконує у сучасному німецькому політичному дискурсі кілька ключових функцій: нормативну (визначає норми демократичного співіснування), регулятивну (позначає межі дозволеного та недозволеного) та репрезентативну (слугує знаком європейської ідентичності та демократичних цінностей). Толерантність у політичних промовах виконує також роль інструменту аргументації, оскільки дозволяє політикам позиціонувати себе як носіїв демократичних і гуманістичних цінностей.

Особливо важливим є встановлений у роботі маніпулятивний потенціал концепту. Толерантність часто використовується у політичному дискурсі як морально беззаперечна категорія, за допомогою якої конструюється опозиція «ми/вони», формується образ цивілізованої спільноти та виправдовуються нормативні, регуляторні або обмежувальні заходи. Такі стратегії риторичного впливу активно функціонують у контексті обговорення питань міграції, внутрішньої безпеки, соціальних конфліктів і прав людини.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що концепт TOLERANZ є одним із ключових елементів політичної мовної картини сучасної Німеччини. Він відзначається універсальністю, багатшаровістю та високою дискурсивною продуктивністю, що робить його центральним засобом для формування суспільних позицій, створення політичних образів і легітимації владних рішень. Виконане дослідження дозволило не лише описати мовні засоби його репрезентації, але й з'ясувати механізми його функціонування як інструменту впливу на суспільну свідомість.

Підсумовуючи, можна сказати, що у роботі досягнуто поставленої мети: детально та всебічно досліджено особливості вербалізації концепту TOLERANZ у сучасному німецькому політичному дискурсі, визначено його семантичні, лексичні, стилістичні та прагматичні характеристики, встановлено його функціональні ролі та дискурсивний потенціал. Отримані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, зокрема в галузі когнітивної лінгвістики, політичної комунікації, медіалінгвістики та аналізу політичних дискурсів інших європейських країн.